

Демах Н.

*студент магістратури юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
кримінального права і процесу ТНЕУ,
декан юридичного факультету
Банах С.В.*

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПЕРЕВІРКИ АЛІБІ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Актуальність теми. На шляху вступу до Європейського співтовариства в державі постає завдання приведення у відповідність із сучасними вимогами національного законодавства. Насамперед, це стосується Кримінального процесуального кодексу України, норми якого регулюють правовідносини, що виникають у процесі розкриття, розслідування та запобігання злочинам.

Втілення у життя принципів об'єктивного розслідування з метою унеможливлення притягнення до відповідальності невинних полягає в дотриманні вимог закону щодо перевірки всіх доказів по справі, зокрема, тих, що виключають участь конкретної особи у вчиненні злочину, одним із видів яких є доведене алібі. Своєчасна, повна та всебічна перевірка заяв про алібі як виду показань учасників кримінального процесу сприяє запобіганню необґрунтованим обвинуваченням та є гарантом об'єктивності розслідування.

Відсутність у законодавчих актах дефініції «алібі» призводить до неоднозначної його оцінки й проблемного застосування органами досудового розслідування України. У той час, коли у багатьох країнах алібі є не лише одним із варіантів реагування особи на виникаючу стосовно нього підозру у вчиненні злочину, а й гарантом захисту її прав і свобод від помилкових звинувачень у вчиненні злочину, у нашій державі питання звільнення від кримінального переслідування у зв'язку з доведеним алібі потребує детального дослідження з розробкою криміналістичних рекомендацій.

Метою роботи є системний аналіз положень наукових напрацювань з питань визначення поняття алібі, його окремих особливостей, а також тактичних рекомендацій щодо його перевірки на стадії досудового розслідування.

Питання організації й тактики перевірки алібі досліджували В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.С. Бурданова, О.М. Васильєв, В.Д. Зеленський, Л.М. Карнеєва, В.О. Коновалова, Н.В. Кручиніна, В.Г. Лукашевич, В.О. Образцов, М.І. Порубов, І.В. Постіка, М.В. Салтевський, А.Т. Тімербаєв, В.Ю. Шепітько, В.І. Шиканов та ін.

Розвиток криміналістичного поняття «алібі» зумовлено потребами практики в різні історичні періоди боротьби з проявами протидії розслідуванню вчинених злочинів, зокрема, повідомленням, органам досудового розслідування неправдивих показань. Поняття «алібі», що виникло у ХІХ столітті й розглядалось як спосіб ухилення від кримінальної відповідальності за вчинені злочини, поступово трансформувалось у спосіб приховування злочинної діяльності [8, с. 17].

Національне законодавство не дає визначення поняття «алібі», на відміну від УК РФ, згідно якого алібі – знаходження підозрюваного чи обвинуваченого в момент скоєння злочину в іншому місці.

На думку одного з авторів юридичного видавництва «Юстініан» юриста Острійчука Олега, що займається дослідженням окремих аспектів показань в системі процесуальних джерел доказів, можна зазначити, що як різновид показань підозрюваного й обвинуваченого розрізняють повне або часткове визнання чи заперечення ним своєї вини в інкримінованому злочині, самообмову, обмову та алібі. Він сформулював наступне визначення поняття «алібі»: алібі – це показання, у яких підозрюваний чи обвинувачений висувують твердження про те, що вони інкримінованого злочину не могли вчинити, позаяк у момент його вчинення перебували в іншому місці [5, с. 52-64].

Таким чином, під алібі розуміється перебування підозрюваної особи в момент скоєння злочину в іншому місці, що виключає можливість його участі в даній події. Злочинці досить часто висувують алібі з наміром ухилитися від відповідальності за скоєне.

Алібі може бути як дійсним, так і неправдивим. Дійсне алібі – це посилання на реальні докази, котрі підтверджують суть зробленої заяви.

Неправдиве алібі у більшості випадках будується на основі:

- а) змови з особами, які готові свідчити на користь підозрюваного;
- б) посилання на реальну подію (зустріч, відвідування якогось заходу), яке зміщується у часі на момент скоєння злочину;
- в) заява про алібі при відсутності даних, що його підтверджують.

Обов'язок перевірити алібі, як і будь – які показання, покладено на органи досудового розслідування, прокуратуру й суд. Підозрюваний і обвинувачений мають право, але не зобов'язані наводити докази на підтвердження алібі. Якщо заяву обвинуваченого, підсудного про алібі не спростовано, кримінальне провадження повинне бути закрито, а суд першої інстанції зобов'язаний постановити виправдувальний вирок у зв'язку з недоведеністю їхньої участі у вчиненні злочину. Необхідно також враховувати, що показання підозрюваного й обвинуваченого мають важливе значення не тільки для встановлення істини в справі, але є засобом захисту їхніх прав і законних інтересів.

Для максимальної ефективності та результативності проведення відповідних дій необхідно, безумовно, брати до уваги законодавчо закріплені тактичні рекомендації щодо їх проведення.

Все частіше вчені-криміналісти звертаються до формування типових тактичних операцій. Можна стверджувати, що практично кожний науковець, який здійснює побудову окремої криміналістичної методики розслідування, серед результатів своєї праці пропонує типові тактичні операції.

Типові тактичні операції мають бути максимально «прив'язані» до типових слідчих ситуацій і виходити із тактичних завдань, що постають перед слідчим. Саме слідча ситуація зумовлює постановку того чи іншого тактичного завдання, а останнє визначає засоби його вирішення [7, с. 256-260].

Розглядаючи та аналізуючи тактичну операцію «Перевірка алібі підозрюваного», науковці пропонують наступну процедуру формування моделі структури цього криміналістичного комплексу: «Ця модель має включати такі елементи: Тактичне завдання – перевірка алібі підозрюваного. Мета –

підтвердження або спростування алібі. Учасники – слідчий, прокурор, співробітники оперативних підрозділів, спеціалісти, знання яких необхідні для перевірки алібі. Засоби – (1) слідчі (розшукові) дії: допит осіб, на яких посилається заявник або які за обставинами справи можуть підтвердити або спростувати алібі (офіціант ресторану, таксист, поштарка, касир та ін.); допит свідків, які можуть підтвердити факт знайомства суб'єкта алібі з особою, яка це алібі підтверджує, а й можливо факт знаходження заявника у цієї особи; виїмка і попереднє дослідження документів (на предмет встановлення фальсифікації), які підтверджують (спростовують) алібі; пред'явлення для впізнання суб'єкта алібі; пред'явлення для впізнання предметів та речей, які використовуються заявником в якості аргументів його перебування у певному місці і в певний час; одночасний допит декількох учасників кримінального провадження, огляд і виїмка кореспонденції та дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку; негласні слідчі (розшукові) заходи: здійснення спостереження за суб'єктом алібі і особами, на яких він посилається на предмет їх контакту і спілкування у позапроцесуальних рамках; аудіо та відеоконтроль особи; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з електронних інформаційних систем; (3) оперативно-розшукові заходи: отримання з оперативних джерел інформації щодо осіб, які б могли надати додаткові дані стосовно обставин алібі та його аргументації, а також місцезнаходження предметів і речей, що мають значення для перевірки алібі» [7, с. 256-260].

Безумовно, запропоновані елементи моделі мають узагальнений, абстрактний характер і потребують уточнення при плануванні та організації конкретної тактичної операції з перевірки алібі. Зокрема, в залежності від аргументації посилань на алібі висуваються різні версії, що зумовлюють напрями їх перевірки, змінюється послідовність провадження слідчих дій і оперативно-розшукових заходів у межах тактичної операції, а також їх спрямованість. Разом із тим, типова модель структури тактичної операції із наведеним рівнем інформаційного наповнення, на наше переконання, має безсумнівні переваги у порівнянні з тими моделями операцій, які обмежувалися лише назвою цих криміналістичних комплексів.

Окрім цього доцільно зазначити, що для перевірки алібі слідчому потрібно:

1) докладно допитати підозрюваного про обставини, пов'язаних з висунутим алібі (де, з ким і навіщо він перебував у зацікавив наслідок момент, і кому говорив про намір побувати в тому місці; яким способом прибув на вказане місце і покинув його, скільки часу перебував у даному місці і які події там у цей час відбулися, хто його там бачив і т.д.), і перевірити отримані свідчення.

У ході перевірки необхідно невідкладно допитати тих осіб, на яких підозрюваний посилався на підтвердження свого алібі. При цьому слідчий повинен докладно з'ясувати у допитуваного, де перебував підозрюваний і чим він займався в той момент, коли було скоєно злочин, хто ще може підтвердити цей факт і т.п. Ставити питання допитуваного потрібно від загального до конкретного, формулюючи їх так, щоб він не міг здогадатися, яка відповідь найбільш вигідна для підозрюваного.

Перевіряючи алібі підозрюваного, слідчий може:

1) підготувати і провести, наприклад, слідчий експеримент, щоб з'ясувати, чи мав він можливість залишити вказане ним і свідками місце, вчинити злочин і повернутися назад непоміченим;

2) виявити і допитати тих громадян, яких підозрюваний не назвав, але які мають знати, де він був під час вчинення злочину;

3) провести повторний детальний допит підозрюваного, змінюючи послідовність з'ясування обставин, пов'язаних з висунутим алібі, які спростовують докази [1, с. 64].

Основним засобом викриття неправдивого алібі, яке побудоване на основі змови, є максимальна деталізація показів, оскільки змовитися можливо тільки про основне – місце, час, учасників, заняття тощо. Але неможливо передбачити усі деталі, про які може запитати слідчий. До деталей, наприклад, при зустрічі в компанії, можуть належати: як виникла ідея цієї зустрічі, хто був її ініціатором, чому вона була присвячена, як встановлювались час та місце зустрічі, хто здійснював запрошення, чи всі прийняли запрошення, в якій послідовності збиралися учасники зустрічі, хто у що був одягнений, чим займався кожен після приходу, про що була розмова, який вона мала характер (цікавий, спокійний, нервовий тощо). Наведений перелік запитань "до зустрічі за столом", зрозуміло, не є вичерпним, а тільки демонструє деякі напрямки перевірки, які можуть розвиватися практично нескінченно [9, с. 233-244].

Отже, підсумовуючи все вище вкладене, ми можемо дійти висновку, що з розвитком й удосконаленням криміналістичних методів і засобів розслідування злочинів питанням перевірки алібі стало приділятися більше уваги. Про це свідчать численні згадування в навчальних матеріалах з криміналістики та інших джерелах аспектів підготовки злочинцями неправдивого алібі, тактичних прийомів, що використовуються для його спростування. Заходи щодо перевірки алібі пропонується проводити під час тактичної операції, а спростовувати неправдиве алібі – при проведенні відповідної тактичної комбінації. Ученими розглядаються тактичні прийоми як перевірки алібі, так і проведення конкретних слідчих дій, за допомогою яких спростовується неправдиве алібі.

Класифікація алібі за багатьма критеріями має допоміжний характер для організації проведення слідчих дій з його перевірки. Вона є орієнтиром для впорядкування системи тактичних прийомів, підвищення ефективності слідчих дій, тому що висвітлює відмінності у змісті алібі та відповідно в тактиці кожного різновиду слідчої дії з перевірки алібі.

Таким чином, алібі може мати доказове значення тільки при його підтвердженні у повному об'ємі часу та місця.

Список використаних джерел

1. Бахін В.П. Тактика допиту / В.П. Бахін. – К., 1997. – 64 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravodom.com/kriminalstika/3/82-taktika-dopitu-pidozryuvanix-i-zvinuvachenix>

2. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: [монографія] / [В.Л.Давиденко та ін.]; за заг. ред. проф. Л.М. Давиденка. – Х.: Тимченко, 2011. – 214 с.

3. Малярова В.О. Подолання протидії розслідуванню на досудовому слідстві: актуальні завдання й складності / В.О Малярова // Науковий вісник Херсонського

державного університету. Серія Юридичні науки. – 2014. – Випуск 5-2. – Том 3. – С. 229-232.

4. Маркус В.О. Криміналістика: навчальний посібник / В.О. Маркус – К.: Кондор, 2007. – 558 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z896_page_16.html

5. Острійчук О. Показання в системі процесуальних джерел доказів / О. Острійчук // Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі. Судова практика. – 2013. – №3. – С. 52-64.

6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 лип. 2012 р. No 5076-VI // відомості верховної ради україни. – 2013. – №27. – ст. 282.

7. Шевчук В.М. Типові тактичні операції у структурі криміналістичної методики / В. М. Шевчук // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право. – 2013. – №1082. – Вип. 16. – С. 256-260.

8. Юсупов В.В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В.В. Юсупов. – К., 2005. – 17 с.

9. Юсупов В.В. Особливості перевірки алібі у досудовому слідстві / В.В. Юсупов // Наук. вісн. нац. акад. внутр. справ України. – 2003. – Вип. 2. – С. 233-244.

10. Юсупов В.В. Тактика допиту при перевірці алібі підозрюваного або обвинуваченого / В.В. Юсупов // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. – 2004. – Вип. 6. – С. 320-326.

Джус Ю.

*студент магістратури юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права та процесу ТНЕУ
Чудик Н.О.*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Розвиток автомобільного ринку – важливий чинник розвитку суспільства, невід’ємним наслідком якого, на жаль, є збільшення кількості злочинів у цій сфері, зокрема з метою незаконного збагачення.

Розкриття таких злочинів ускладнюється тим, що їх, як правило, вчиняють організовані злочинні угруповання з чіткою ієрархією та поділом ролей: одні безпосередньо вчиняють незаконне заволодіння транспортними засобами, інші — виготовляють підроблені документи, маскують злочинні прибутки, отримані від легалізації транспортних засобів, збувають викрадений транспорт тощо. Значну частину прибутків злочинці використовують для налагодження корупційних зв’язків у судових органах.

Можна виокремити три пов’язані між собою види таких злочинів [1]:

— злочини, спрямовані на безпосереднє заволодіння транспортним засобом (ст. 289 Кримінального кодексу України, далі — КК України);

— злочини, спрямовані на легалізацію транспортного засобу, яким незаконно заволоділи (ст. 290, 357, 358 КК України);